

Božidar Debenjak

ODRINJENE JEZUSOVE UČENKE IZ NOVEGA TESTAMENTA

Vprašanje, ali je Jezus za svoje učence priznaval samo moške, je med krščanskimi Cerkvami do danes kontroverzno; med drugim na njem temelji zavračanje ženskega duhovništva v RKC in še nekaterih Cerkvah. Zato je vredno truda, da si ogledamo, kakšna priče vanja so se ohranila v evangelijih in pri Pavlu, pa tudi drugod v zgodnjekrščanski literaturi.

1

Pri tem ne smemo pozabiti, da je med Jezusovim odhodom in zapisom evangelijev minilo kar precej let. Jezus je bil najverjetneje križan v petek, 13. nisana (7. aprila) leta 30 (manj verjetno 3. aprila 33). Učenci širijo njegov nauk ustno po spominu, šele pozneje nastanejo prve zbirke izrekov ter prilik. Te zbirke so bile verjetno najprej v aramejščini, jeziku, v katerem je govoril Jezus, potem pa so bile prevedene v grščino. Prvi znani zapisi nauka so Pavlova pisma (leta 50–57, v grščini), prvo Petrovo pismo morda 67, evangelij po Marku 70, deset let pozneje evangelija po Mateju in Luki, okrog 85 (ali pozneje) evangelij po Janezu in tri Janezova pisma, okrog 95 Apokalipsa, šele 120 drugo Petrovo pismo.¹ Pred zapisom tako Pavlovih pisem kot evangelijev pa so obstajale različne zbirke Jezusovih izrekov in prilik; iz Pavla se jih ne da posebej izluščiti. Trije sinoptiki so uporabljali vsaj štiri: ena je bila prevzeta in zaokrožena v evangelij po Marku, in to sta uporabljala pisec, znan kot Matej, in pisec, znan kot Luka, ter jo preoblikovala, vanjo pa sta različno vnašala iz drugega

1 Podatki po *Neue Jerusalemer Bibel*, ki je tu avtoritativen vir. Drugačne datacije predlaga redaktor *Zgodnjekrščanskih spisov*.

vira, imenovanega Q, ter še vsak iz svojega posebnega vira. Drugačno zbirko logijev je imel med viri pisec evangelija po Janezu. Tem zbirkam po strukturi podobna se je ohranila v grških odlomkih in v koptskem prevodu kot evangelij po Tomažu, imenovanem Dvojček.

V času med Jezusovim odhodom in zapisom evangelijev se je med učenci marsikaj zgodilo, med drugim v odnosu Jezusovih učencev do ostalega judovstva. Začenja se tudi čas razlaganja Jezusovega nauka, pri tem pa nastajajo v različnih okoljih različni evangeliji, kar nekaj deset, od katerih so potem štirje postali kanonični. Iz Jezusovega nauka, pripovedovanega v aramejščini, so postopoma nastala besedila v grščini. Na delu so torej bili tako prevajalci kot redaktorji. Marsikaj motečega je bilo pri tem odstranjeno. Hans Küng opozarja: »Po stališču današnjega raziskovanja ne more biti več nikakor vprašljivo, da so imele ženske ne le v krogu Jezusovih učencev, temveč tudi v praksi krščanstvu znatno pomembnejšo vlogo, kot se to neposredno izraža v novozaveznih virih.« In dalje: »Kako daleč so seveda bile ženske v zgodnjekrščanski občini pri tem dejavne celo kot karizmatične potujoče pridigarke, se lahko le domneva.« (Küng [1994] 2007, 110.) A to ni trajalo dolgo. Tradicija, prevzeta iz judovstva, je bila patriarhalna in tudi v helenističnem svetu so dominirali moški. Odnos do žensk se je zaostroval, kar potrjuje tudi grozljivka iz Aleksandrije, ko je fanatična krščanska drhal filozofinjo Hipatijo živo raztrgala. Ob tem stopnjevanju patriarhalizma so bile moteče tudi Jezusove učenke, medtem ko so bile ženske v priznanih »ženskih« vlogah deležne pohval. Zato ni čudno, da so od stavkov o učenkah ostali samo še zabrisani opisi, ki jih je bilo potem pri razlaganju evangelijev moč tolmačiti na različne načine. Ob prevodu *Biblije* v latinščino so maskulinizirali tudi kako Pavlovo učenko, Küng denimo omenja Junijo, ki je v Vulgati postala moški z imenom Junias (Küng [1994] 2007, 158).

Za nadaljnji razvoj daje zanimivo pričevanje Papias, ki takole našteva in karakterizira ženske iz evangelijev (oštevilčenje naše):

1. Marija, Gospodova mati;
2. Marija, žena Kleopa ali Alfeja, ki je bila mati episkopa in apostola Jakoba, Simona in prav tako Jožefa;
3. Marija Saloma, žena Zebedeja in mati evangelista Janeza ter Jakoba;
4. Marija Magdalena.

Te štiri najdemo v evangeliju. Jakob, Juda in Jožef so bili sinovi Gospodove tete. Prav tako sta bila Jakob in Janez sinova druge Gospodove tete. Marija, mati mlajšega Jakoba in Jožefa, žena Alfeja, ki jo Janez imenuje »Kleopova«, bodisi zaradi očeta, zaradi družinskega sorodstva ali izakega drugega razloga, je bila sestra Marije, Gospodove matere. Marija Saloma je bila tako imenovana bodisi zaradi svojega moža ali zaradi svoje vasi. To isto Marijo nekateri imenujejo Kleopova, ker je imela dva moža. (Berger in Nord [1999] 2015, 938)

Ta opis je seveda apokrifn. Razložiti hoče vlogo teh štirih ženskih oseb s podmeno sorodstvenih razmerij. Iz Salome je postala »Marija Saloma«, bila naj bi identična s kanonično »materjo Zebedejevih sinov Janeza in Jakoba«, medtem ko imamo v starokrščanski literaturi za Salomo povsem druga pričevanja. V kanoničnih evangelijih navedena »Marija, mati Jakoba in Jozeja (ali Jožefa)« dobi tu še tretjega sina Simona in je hkrati še iz Janezovega evangelija znana Klopajeva žena, sestra Jezusove matere. (Po Evzebiju je nasprotno Kleofas ali Klopja Jožefov brat.) Edino Marija Magdalena ostane brez dodatkov. Papias se je okoli leta 110 trudil zbrati vsa še živa pričevanja; gornji opis kaže, da je bil spomin na Jezusove učenke že izpodrinjen.

2

In vendar so sledovi ostali. Najdemo jih tako v kanoničnih besedilih kot v apokrifih Novega testamenta in spisih *apostolskih očetov*. Najprej si oglejmo kanonične evangelije.

Kanonizirani trije sinoptični evangeliji omenjajo poimensko vsaj štiri nedvoumne učenke. Te so:

1. Marija Magdalska (grško *Maria he Magdalene*, kar Luther prevaja z *Maria von Magdala*); nastopa v vseh štirih kanoničnih evangelijih;
2. Saloma; poudarjeno se navaja pri Marku (Mk 15,40, 16,1–8);
3. Marija mati Jakoba in Jozeja (ali Jožefa): »Marija mati Jakoba Mlajšega in Jozeja« (Mk 15,40), »Marija, Jozejeva mati« (Mk 16,1), »Marija, mati Jakoba in Jožefa« (Mt 27,56), »ona druga Marija« (Mt 27,61 in 28,1), »Marija Jakobova« (Lk 24,10);
4. Ivana (Ioanna), žena Herodovega oskrbnika Huzaja, se dvakrat omenja (Lk 8,3, 24,10);

5. Peta je »mati Zebedejevih sinov« (imena ne navajajo). Da je tudi ona učenka, se da sklepati, ker ima »mati Zebedejevih sinov« Jakoba in Janeza v evangelijskih na drugem mestu poudarjeno vlogo, saj ona pripelje sinova k Jezusu, naj ju sprejme (Mk 10,35 in Mt 20,20–22), brata pa sta večkrat poudarjeno navedena, med drugim imata tudi vzdevek »Boanerges, to je: Sinova groma« (Mk 3,17). Da je ta energična mati tudi ena od učenk, potrjuje tudi navedba, da je navzoča ob križu (Mt 27,56);

6. Nomen nudum je Suzana (Lk 8,3);

7. Jezusova učenka je očitno tudi Lazarjeva sestra Marija, ki je »sedla h Gospodovim nogam in poslušala njegove besede«; ko jo poziva njena sestra Marta, naj ji vendar pomaga pri gospodinjenju, intervenira Jezus in pravi, da si je s tem [poslušanjem nauka] »izvolila dobri del, ki ji ne bo odvzet« (Lk 10,39–42). Ben-Chorin jo zato izrecno šteje za učenko (Ben-Chorin [1967] 1977, 100).²

Ker so trije sinoptični evangelijski pripadali vsak svoji skupnosti in imajo tudi vsak svojo teologijo, se razlikuje tudi njihovo izročilo imen. So pa to ženske, izrecno navedene izmed tistih, ki so Jezusa »spremljale iz Galileje« (Lk 8,2–3 in potem Lk 23,55; Mt 27,55; Mk 15,41).

Oglejmo si najprej mesto pri Luki (Lk 8,1–8): »In dogodilo se je potem, da je hodil skozi mesta in vasi ter oznanjal in razglašal evangelij o Božjem kraljestvu, in dvanajsterica je bila z njim ter nekaj žensk, ki jih je bil ozdravil zlih duhov in bolezni: Marija, imenovana Magdalena, iz katere je bil izgnal sedem demonov, Ivana, žena Herodovega oskrbnika Huza, Suzana in mnogo drugih, ki so mu stregle iz tega, kar so premogle.« Mesto je v nemški evangeličanski Bibliji (*Luthertext*) naslovljeno z »Jezusove učenke«, v slovenskem standardnem prevodu pa z »Nekaj žena spremlja Jezusa«!

Kot pripominja Ben-Chorin:

[T]a notica ni izolirana, zakaj Luka vlogo žensk v okolici Jezusa poudarja bolj, kot je to v drugih evangelijskih. Drugi evangelijski ne dajejo nobenega podobnega izkaza glede učenk v okolici Jezusa. Uvodni stavek opozarja na to, da so se ženske priključile krogu učencev, ko je Jezus začel svojo dejavnost potujočega pridigarja. Gre očitno za premožne ženske, ki

2 Takole pa poroča *Apostolska konstitucija* iz 4. stoletja (v. 26): »Marta je rekla, da je videla Marijo nasmejano, Marija je rekla: Ne da sem se smejala; pač pa je on, ko je učil, dejal: 'Šibki bo rešen pred močnim.'« (Moralde [1971] 1989, 468)

oboževanemu rabiju niso samo stregle, temveč so mu tudi pomagale z ustreznimi sredstvi. (Ben-Chorin [1967] 1977, 98)

Še bolj različno teologijo ponuja Evangelij po Janezu. V njem od učenk najdemo samo Marijo Magdaleno. In edino tu so pod križem tri ženske: mati Marija, njena sestra Marija Klopajeva in Marija Magdalena. Jezus tu stori do matere poslednjo človeško dolžnost: določi tam navzočega učenca, da naj namesto njega opravlja sinovske dolžnosti. Pri vseh treh ženskah ta evangelij napeljuje na domnevo, da gre za žalovalke iz družinskega kroga: tu so mati, teta in družica.

Opis pri sinoptikih je drugačen: tisti, ki stojijo najbliže trem križem, slišijo Jezusove krike, a tako slabo, da jih narobe razumejo (Mt 27,47); vsi, ki so Križanemu blizu, pa gledajo iz oddaljenosti (Mk 15,40; Mt 27,55; Lk 23,49).

Med tistimi, ki gledajo od daleč, so tudi »Marija Magdalena in Marija, mati Jakobova in Jožefova, ter mati Zebedejevih sinov« (Mt 27,56), oziroma, kot beremo pri Marku, so bile med ženskami, »ki so gledale od daleč«, »Marija Magdalena, Marija, mati Jakoba Mlajšega in Jozeja, ter Saloma« (Mk 15,40), ki so ga spremljale že iz Galileje (Mt 27,55; Mk 15,41; Lk 23,49).

Opazovalke pokopa so: »Marija Magdalena« (Mt 27,61; Mk 15,47) »in ona druga Marija« (Mt 27,61), namreč »Marija, Jozejeva mati« (Mk 15,47) ali zbirno »žene, ki so prišle z Jezusom iz Galileje« (Lk 23,55).

Priče praznega groba so: »Marija Magdalena« (Mt 28,1; Mk 16,1; Lk 24,10), »ona druga Marija« (Mt 28,1) oz. »Marija, Jakobova mati« (Mk 16,1) oz. »Marija Jakobova« (Lk 24,10), Saloma (Mk 16,1), Ivana (Lk 24,10) »in z njimi še druge žene« (Lk 24,10). Njim je tudi povedano, da je Križani vstal od mrtvih, in naročeno, naj to sporoče učencem.

3

Med naštetimi ni Marije iz Betanije, sestre Lazarja in Marte; naštete pa so druge Jezusove spremljevalke in učenke. O večini od njih zvemo samo, kako so reagirale ob križanju in vstajenju. Samo o dveh pa zvemo še več: o Salomi in o Mariji Magdaleni. Najprej se posvetimo Salomi.

Zaradi vzporednice Mt 27,56 z Mk 15,40 je nastala domneva, da je Saloma identična z »materjo Zebedejevih sinov«. Ker pa imamo v zgod-

njehrščanskih vzporednih tekstih še nekaj pomembnih omemb Salome, ta identifikacija še malo ni nujna. O njej govorijo apokrifni evangelijski in tudi apostolski očetje.

O Salomi nam Evangelij po Tomažu Dvojčku (logij 61) pripoveduje, da se sama izrecno razglasi za Jezusovo učenko (mathetes):

Jezus je rekel:

[.1] Dva bosta ležala v isti postelji: eden bo umrl, drugi bo živel.

Salome je rekla:

[.2] Kdo si ti, mož, in čigav <sin>?

[.3] Zavzel si prostor na mojem ležišču in jedel z moje mize.

Jezus ji je rekel:

[.4] Jaz sem Tisti, ki je od Istega, meni je dano od reči mojega Očeta.

<Salome je rekla:>

[.5] Sem tvoja učenka.

<Jezus ji je rekel:>

[.6] Zatorej pravim, če je on Isti, bo izpolnjen z lučjo, če pa je razdeljen, bo izpolnjen s temo.³

Paralela k Mt 19,12 v Evangeliju Egipčanov prav tako govori o Salomi:

1. Ko je Saloma vprašala, »do kdaj bo vztrajala smrt«, je Gospod dejal: »Dokler bodo ženske rodile.« (Strom. 3:6,45)⁴

2. Saloma je vprašala: »Do kdaj bo vladala smrt?« Gospod ji je odgovoril: »Dokler boste ženske rojevale. Prišel sem namreč odpraviti ženske reči.« Saloma mu je dejala: »Potem sem dobro storila, ker nisem rodila.« Gospod jo je opomnil: »Vsako rastlino smeš jesti, le tiste, ki ima grenkobo, ne jej.« Saloma ga je vprašala: »Kdaj bo mogoče spoznati pomen povedanega?« Gospod je dejal: »Ko boste pohodili oblačilo sramu. In potem bosta dva postala eno, moški z žensko, saj ne bo ne moškega ne ženske.« (Strom. 3:6,32)⁵

3 Tako Puech; Doresse prevaja drugače:

[.4] Jaz sem tisti, ki ga je v bivanje spravil Ta, ki <mi> je enak: dano mi je bilo, kar pripada mojemu Očetu!

[.6] Zatorej pravim: Če se <kdo> najde samotarskega, bo poln luči; če pa se bo našel razdeljenega, bo poln teme.

4 Podobno v 3:9,63.

5 Slovenski prevod tudi v Berger in Nord (1999) 2015, 983.

Da je Saloma Jezusova učenka, nam pričuje tudi patristika. Poglejmo najprej 2 Klem 12,2, ki navaja (po Evangeliju Egipčanov):

Zakaj na vprašanje, kdaj bo prišlo njegovo kraljestvo, sam Gospod odgovarja:

»Ko bo dvoje eno, vnanje kot notranje, moško skupaj z ženskim, niti moški niti ženska.«

In še Klement Aleksandrijski:

Ko je Salome vprašala, v katerem času bodo postale očitne reči, ki jih on zahteva, je Gospod odgovoril:

»Kadar boste odvrgli obleko sramu, kadar bosta dva eno in moški z žensko ne bo ne moški ne ženska.« (Strom. 3:9,13)

Isto sporočilo ima 22. logij Evangelija po Tomažu Dvojčku:

[.1] Jezus je videl, kako dojijo otroke. Dejal je svojim učencem:

[.2] Ti otroci, ki jih doje, so kot tisti, ki bodo vstopili v Kraljestvo.

Rekli so mu:

[.3] Bomo tedaj tudi mi, če bomo otroci, vstopili v Kraljestvo?

Jezus jim je dejal:

[.4] Če boste naredili iz dvojega eno

[.5] in če boste naredili notranje za vnanje in vnanje za notranje

[.6] in zgornje za spodnje

[.7] in če boste spremenili moškega in žensko v eno, tako da moški ne bo moški in ženska ne bo ženska [...].«

Pričevanj o Salomi kot učenki torej ne manjka.

4

Posebno mesto pa pripada Mariji Magdalski ali Mariji Magdaleni (he Magdalene ali »tista iz Magdale«), ki poudarjeno nastopa v vseh štirih evangelijih. Nanjo se navezuje množica kasnejših razlag, ki presegajo sporočila iz evangelijev. Med njimi je zlasti vplivna, da naj bi bila Marija Magdalena nekdanja vlačuga. Toda o tem v evangelijih ni besede, sklepanje temelji le na eni od tradicionalnih razlag, češ da je ona tista grešnica, ki v Simonovi hiši mazila Jezusove noge (Lk 7,36–50); ta razlaga je zelo

navzoča v rimski Cerkvi. Druga tradicija povezuje omembo »ženske z alabastrno posodo« v Betaniji (Mt 26,6–13) s prej omenjeno grešnico (Lk 7,36–50), ker pa so v Betaniji doma Lazar in njegovi sestri Marta in Marija, naj bi bila ta Marija ista oseba kot Marija Magdalena in spokorjena vlačuga. Ni torej čudno, da jo tudi Ben-Chorin ima za »hetero«. Vse to so domneve, o njeni osebi pred dogodki ob križanju beremo v evangelijih samo to, da jo je obsedalo sedem demonov, katerih jo je ozdravil Jezus (Lk 8,2 obenem poroča, da se je Jezusu skupaj z drugimi ženskami pridružila v Galileji, Mk 16,9 pa omenja samo, da je bil Jezus iz nje izgnal sedem demonov⁶). Vse drugo, o čemer v zvezi z njo govorijo evangeliji, je povezano s smrtjo na križu, grobom in vstajenjem. Tu nastopa bodisi skupaj z drugimi učenkami, bodisi sama. Nekanonični Petrov evangelij jo izrecno imenuje »Gospodova učenka« – grško *mathetria tou kyriou* (Ev. Petri 12,50). Obstoji tudi tradicija, po kateri je Marija Magdalena ne samo Jezusova učenka, temveč obenem njegova žena. Na tej tradiciji je gradil film *Poslednja Kristusova skušnjava*. Možna podpora tej tradiciji je apokrifni *Filipov evangelij*, ko pravi, da jo je »Gospod poljubljal na usta«, pa tudi Petrov protest proti njeni navzočnosti v enem od zadnjih logijev *Evangelija po Tomažu Dvojčku*.⁷ Razmišljanje o tem, ali je Jezus lahko imel ženo, so seveda obremenjena; z judovske strani je to ocenjeno

6 Zdravljenje je spadalo k običajni religijski praksi, kar se je do danes ohranilo npr. v budizmu. Izganjanje demonov (eksorcizem) je spadalo med metode zdravljenja, danes bi ga uvrstili v psihogeni trening. O Jezusovem zdravljenju evangeliji obilno poročajo.

7 Koptski Filipov evangelij pravi izrecno:

Odrešenikova] družica je Marija Magdalena. [Odrešenik] jo je ljubil bolj kot vse učence in jo pogosto poljubljal na [usta]. Drugi učenci [...] Rekli so mu: »Zakaj ljubiš njo bolj kot vse nas?« Odrešenik jim je odvrnil in rekel: »Zakaj vas ne ljubim tako kot njo? Ko sta slepec in videči skupaj v temi, se med seboj ne razlikujeta. Ko pa se prikaže svetloba, bo videči uzrl svetlobo, medtem ko bo slepi ostal v temi.« (Berger in Nord [1999] 2015, 949)

Evangelij po Tomažu Dvojčku pravi v logiju 114:

Simon Peter jim je rekel:

[.1] Naj gre Marija iz naše srede, zakaj ženske niso vredne Življenja.

Jezus je rekel:

[.2] Glejte, vodil jo bom tako, da jo bom naredil moško, da bo tudi ona lahko postala živi duh (pneuma), podobno vam možem.

[.3] Zakaj vsaka ženska, ki je postala moški, bo stopila v nebeško kraljestvo.

za zelo verjetno; tako pravi Ben-Chorin, da je že samo vprašanje, ali je bil Jezus oženjen, »za mnogo bralcev šokantno«, ker je »za krščansko mišljenje to vprašanje spotikljivo in nesmiselno«, in opozarja na kasnejši razvoj krščanstva, v katerem je askeza postala ideal. Gledano iz Palestine onega časa pa bi se neporočen rabi, verski učitelj, moral prejkone zagovarjati, saj je bila poročenost poklicna norma, a takih zagovorov v evangelijih ni (Ben-Chorin [1967] 1977, 104).

Evangeljska poročila o dogajanju ob smrti in vstajenju se močno razlikujejo. Slika pri sinoptikih je bistveno drugačna kot pri Janezu: pri njih je pod križem v ospredju Marija Magdalena in ob njej še nekaj učenk, mati Marija pa ni navzoča, po Janezu pa je osrednja figura pod križem ravno mati in ob tem učenec, ki naj odslej zanjo skrbi. Hans Küng to razliko tolmači kot eno od dejanj zmanjševanja vloge žensk: »Tako tudi Marija Magdalena, ki je še pri sinoptikih predstavljena kot vodilni lik med ženskami iz Galileje, že v Janezovem evangeliju ni več imenovana kot prva med ženskami pod križem, temveč jo spodrine Marija, Jezusova mati, ki je po sinoptičnih evangelijih vpadljivo ni najti pod križem.« (Küng [1994] 2007, 158)⁸ Po prikazu pri Janezu stoji pod križem kot edina od učenk, v družbi z Jezusovo materjo Marijo in njeno sestro Marijo Klopajevo ter učencem, ki ga je Jezus posebno ljubil (Jn 19,25). Pozornost zbuja, da edino Janez vidi mater Marijo pod križem, in še to zato, da lahko Jezus do nje izpolni človeško sinovsko dolžnost: tako, da to dolžnost prenese na učenca (Jn 19,26).⁹

Sinoptiki slikajo prizor pod križem drugače: Marija Magdalena skupaj z drugimi učenkami in spremljevalkami od daleč opazuje križanje: pri Mt 27,55–56 Marija Magdalena in Marija, mati Jakoba in Jožefa ter mati Zebedejevih sinov, pri Mk 15,40–41 Marija Magdalena in Marija, mati Jakoba mlajšega in Jozeta ter Saloma; pri Luki manjka navedba imen, a učenke iz dni v Galileji so: Marija, imenovana Magdalena, Ivana, žena Herodovega oskrbnika Huzaja, ter Suzana (Lk 8,65).

8 Tega dejstva, nadaljuje Küng, ne odpravi to, da je ravno pri Janezu potem povzdignjena in celo imenovana »apostolka apostolov«.

9 Schalom Ben-Chorin ([1967] 1977) ugotavlja, da Jezus svojo mater na vseh mestih, tako v Kani Galilejski kot v prizoru pod križem, nagovarja z grobo besedo »ženska«, medtem ko bi po judovski tradiciji pričakovali drugačen, zelo spoštljiv nagovor.

Prizor zapiranja v grob opazujeta dve: pri Mt 27,61 Mariam Magdalska in ona druga Marija, pri Mk 15,47 Marija Magdalena in Marija Jozejeva.

Ko mine sobota, prinesejo Marija Magdalena in tista druga Marija (Mt 28,1) oziroma Marija Magdalena, Marija Jakobova ter Saloma (Mk 16,1) oziroma neimenovane ženske (Lk 24,1) dišave, da bi mazilile mrtveca, in najdejo grob odprt in prazen.

5

Poročila evangelijev se v nadaljevanju bolj razlikujejo. Poglejmo najprej po Marku (Mk 16,5–8):

Stopile so noter in zagledale mladeniča, ki je sedel na desni strani, ogrnjen z belim oblačilom, in so se zelo začudile. On pa jim je rekel: »Ne čudite se! Jezusa iščete, Nazarečana, križanega. Bil je obujen. Ni ga tukaj. Poglejte kraj, kamor so ga položili. Toda pojdite in povejte njegovim učencem in Petru, da bo pred vami šel v Galilejo, tam ga boste videli, kakor vam je rekel.« Stopile so ven in zbežale od groba. Trepetale so in bile vse od sebe. In nikomur niso nič povedale, kajti bale so se.¹⁰

Vzporednica pri Mateju se od Markove loči po tem, da je imenovan »Gospodov angel«, katerega prihod je bil »močan potres«, »odvalil kamen in sedel nanj. Videti je bil kakor blisk in njegovo oblačilo je bilo belo kakor sneg. Od strahu pred njim so stražarji vztrepetali in postali kakor mrtvi« (Mt 28,2–4). Nato nadaljuje: »Angel pa je nagovoril ženi: 'Ne bojta se! Vem, da iščeta Jezusa, križanega. Ni ga tukaj. Obujen je bil, kakor je rekel. Stopita sem in poglejta kraj, kamor so ga položili. In hitro pojdita povedat njegovim učencem, da je vstal od mrtvih ter da bo pred vami šel v Galilejo, kjer ga boste videli. No, povedal sem vama.« (Mt 28,5–7) Drugače kot po Marku pa sta po Mateju učenki sporočilo

10 V navedku popravljamo netočnost iz Slovenskega standardnega prevoda. Tam je sporočilo v narekovajih, kot da je naslovljeno le učencem in ne obenem tudi njim, učenkam: »Pred vami pojde v Galilejo; tam ga boste videli, kakor vam je rekel.« Grško besedilo je *hoti proagei hymas eis ten Galilaian* [...], torej *da bo pred vami šel v Galilejo*. Enako napako ima SSP tudi v Mt 28,7. Popravek je bistven za razumevanje vloge učenk. Zadnji stavek, da »nikomur niso nič povedale«, je v nasprotju s poročilom drugih dveh sinoptikov pa tudi Janeza.

predali naprej: »Hitro sta zapustili grob in s strahom ter velikim veseljem stekli sporočit njegovom učencem.« (Mt 28,8)

Evangelij po Luki poroča o učenkah pri odprtem grobu:

[S]topile so noter, a telesa Gospoda Jezusa niso našle. Ko so bile zaradi tega zbegane, sta nenadoma stopila k njim dva moža v sijočih oblačilih. Prestrašile so se ju in povesele obraz k tlom, onadva pa sta jim rekla: »Kaj iščeta živega med mrtvimi? Ni ga tukaj, temveč je bil obujen. Spomnite se, kako vam je govoril, ko je bil še v Galileji, da mora biti Sin človekov izročen v roke grešnih ljudi, biti mora križan in tretji dan vstati.« Tedaj so se spomnile njegovih besed. Vrnile so se od groba in vse to sporočile enajsterim in vsem drugim. Bile pa so to: Marija Magdalena, Ivana, Marija Jakobova in z njimi še druge žene, ki so to pripovedovale apostolom.«¹¹

Če pri Marku učenke sporočila niso prenesle naprej, so tu naletele na nejevero pri učencih:

Toda tem so se besede zdele blebetanje in jim niso verjeli. Peter pa je vstal in stekel h grobu, sklonil se je in zagledal poveje. Nato je odšel domov in se čudil temu, kar se je zgodilo. (Lk 24,11–12)

Verzija, ki jo ima evangelij po Janezu, poroča samo o Mariji Magdaleni in potem o dveh učencih:

Prvi dan tedna je prišla Marija Magdalena navsezgodaj, še v temi, h grobu in videla, da je kamen odstranjen od groba. Tedaj je stekla in prišla k Simonu Petru in k drugemu učencu, ki ga je imel Jezus rad, ter jima rekla: Gospoda so vzeli iz groba in ne vemo, kam so ga položili. (Jn 20,1–2)

Učenec, »ki ga je imel Jezus rad« ali »ki je bil Jezusu drag«, ni imenovan, je pa očitno tisti, ki naj ga nadomesti v skrbi za mater Marijo (scena pod križem Jn 19,26).

11 Tudi tu SSP odvisni govor *hoti dei* – »da mora« – neupravičeno spreminja v Jezusov premi govor: »Sin človekov mora [...]«.« Prevajalec s tem posegom omejuje naslovnike Jezusovega sporočila samo na učence, učenke pa izključuje. Grško besedilo tega ne dela.

Peter in oni drugi učenec sta šla ven in se odpravila h grobu. Skupaj sta tekla, vendar je drugi učenec Petra prehitel in prvi prišel h grobu. Sklonil se je in videl povoje, ki so ležali tam, vendar ni vstopil. Tedaj je prišel tudi Simon Peter, ki je šel za njim, in stopil v grob. Videl je povoje, ki so ležali tam, in prtič, ki je bil na Jezusovi glavi, vendar ni ležal s povoji, temveč posebej zviti na drugem mestu. Tedaj je vstopil tudi oni drugi učenec, ki je prvi prišel h grobu, in videl je in veroval. Nista še namreč umevala Pisma, da mora vstati od mrtvih, nato sta se učenca vrnila domov. (Jn 20,3–10)

Tukajšnji govor o Simonu Petru je vzporednica k prej navedenemu Petrovemu čudenju (Lk 24,10–11), dodan pa je Jezusu posebno ljub učenec, ki so ga v tradiciji često imeli kar za pisca tega evangelija.

6

Toda najpomembnejše sporočilo o Mariji Magdaleni je, da je ona prva priča Jezusovega vstajenja (Jn 20,11–18). Ko zagleda Jezusa, ga najprej ne spozna in ima za vrtnarja (Jn 20,14–15), a sledi tole poročilo (Jn 20,16–18):

Jezus ji je dejal: »Marija!« Ona se je obrnila in po hebrejsko rekla: »Rabuni!« (Kar pomeni Učitelj.) Jezus ji je rekel: »Ne oklepaj se me,¹² kajti nisem še šel k Očetu; pojdi pa k mojim bratom in jim povej: Odhajam gor k mojemu Očetu in vašemu Očetu ter mojemu Bogu in vašemu Bogu.« Marija Magdalena je šla in učencem sporočila, da je videla Gospoda in pa to, kar ji je rekel.¹³

Stavek »Ne oklepaj se me« je že zgodaj buril duhove. Jezus se očitno izvije iz Marijinega objema (ali objema nog) in pove, da še ni šel »gor k Očetu«. Stara Avguštinova razlaga je, da s tem oklepanjem v njem išče samo človeka, z odhodom k Očetu pa je poudarjena njegova božja narava. Ta se mora najprej dopolniti. Justin tolmači to tako, da Križani pripoveduje Mariji: Ti me ne smeš spremljati tako, da bi bila vselej zraven pri meni in živela z mano spet tako kot pred križanjem. Valvasorjev soavtor Francisci pa pravi dobesedno:

12 Grško: *me mou haptou*, Vulgata: *noli me tangere*. Prevajajo tudi: Ne dotikaj se me!

13 Tudi tu ohranjam premi govor samo tam, kjer ga ima izvirnik.

Ona naj se ne zadržuje in se Mu ne mudi pri nogah z objemanjem; temveč hitro naj gre proč in pove učencem, kar je videla: Zakaj On ima pred svojim vnebohodom še več tega postoriti, in ona bo pač še naprej dobila možnost, da Ga vidi, preden bo šel v nebo. Enako kot se sicer ponavadi reče, če hočeš koga hitro poslati, naj gre stran: »Ničesar se ne dotikaj! Pusti vse, kot je, in pojdi hitro tja in tja itn.« Zakaj grška besedica HAPTOU ima tale pomen: »Ne visi zdaj še naprej na Meni! Ne obešaj se tako name! Saj veš zaenkrat zadosti, saj tudi tipaš in čutiš, da sem Jaz resnično vstal od mrtvih. Saj dobro vem, da Me od srca ljubiš in Me iz srčne ljubezni držiš in se oklepaš mojih nog; a za zdaj dovolj! Ne dotikaj se Me še naprej! Sebe in Mene ne zadržuj več! Treba je moje malodušne in razžaloščene učence spodbuditi in razveseliti. Nisem še šel v nebo, temveč se bom Jaz še celih štirideset dni razodeval tebi in drugim; tedaj Me boš dalje lahko videla, slišala in z rokami otipala. Vstani! in bodi prva pridigarka o tem, kar si zdaj videla in slišala itn. Teci in sporoči to neutegoma mojim učencem.« To je pravo dobesedno razumevanje besed: »Ne dotikaj se me!«, in tudi neki mož bogatega duha jih razlaga skoraj prav tako. (Valvasor [1689] 2009–2013 4:507–508.)

Zgovorni so tudi zgodnjekrščanski spisi.

A Manichean Psalm-Book (2:187,2–29) prinaša naslednje besedilo:

Marija, Marija, spoznaj me! Ne dotikaj se me! Bojuj se s solzami oči svojih in spoznaj, da sem tvoj učenik. A ne dotikaj se me, zakaj nisem še videl obličja Očeta svojega. Boga tvojega niso odnesli, kot misliš v svoji majhnosti. Bog tvoj ni mrtev, je marveč premagal smrt.

Nisem vrtnar! Dal sem in sprejel sem [...] nisem se ti prikazal, dokler nisem videl tvojih solza in tvoje bolečine [...]. Odvrzi žalost in izpolni, kar ti naročam: ponesi sporočilo o meni tem prestrašenim sirotam. Veseli se in se podvizaj k enajsterim. Našla jih boš zbrane na bregu Jordana. Izdajalec jih je zavedel, da so spet postali ribiči kot poprej in spet vrgli mreže, s katerimi so si pridobivali sredstva za preživljanje. Reci jim: »Brž pojdite, kliče vas vaš brat Peter!« Če ne bodo zaupali, da sem jim brat, jim reci: »Vaš učenik je!« Če bodo preslišali, da sem jim učenik, jim reci: »Vaš Gospod je!« Uporabi vso svojo spretnost in presojo, da boš čredo pripeljala nazaj k pastirju. Ko boš videla, da se jim vrača preudarnost, vzemi s seboj Simona Petra in mu reci: »Pomisli,

kaj sem ti rekla. Pomisli, kaj nama je bilo rečeno na Oljski gori: 'Nekaj imam povedati, a nikogar nimam, komur bi povedal.'» (Moraldi [1971] 1989, 472–73)

Sirska didaskalija (21) pripoveduje:

Ponoči, ko je sonce zašlo, se je prikazal Mariji Magdaleni in Mariji, Jakobovi hčeri, in ob prvem svitu nedelje je vstopil pri Leviju skozi vrata, potem pa se je prikazal tudi nam in nam dejal: »Nočem, da se v teh dneh zaradi mene postite. Ali mi je potrebno, da vam je v duši tesno?« (Berger in Nord [1999] 2015, 984)

7

Znameniti teolog Hans Küng je posvetil v svojem prikazu krščanstva pomenljiv odlomek zgodnje zgodovine »konfliktom zastran položaja ženske«. ¹⁸ Začenja ga takole:

Ni vprašanje: Kot lahko že Cerkev judeokrščanske paradigme imenujemo v najboljšem smislu demokratično, skupnost v svobodi, enakosti, bratstvu in sestrstvu, to velja pač še bolj za *pavlovske občine*. To ni nikjer bolj poudarjeno jasno kot v stavku, ki ga Pavel piše svoji občini v Galatiji: »Kajti vsi, ki ste bili krščeni v Kristusu, ste oblekli Kristusa. Ni ne Juda ne Grka, ni ne sužnja ne svobodnjaka, ni ne moškega ne ženske, kajti vsi ste eden v Jezusu Kristusu.« (Gal 3,27–28) In nadaljuje, da Pavel v pismih ženske izrecno nagovarja kot svoje »synergoi«, torej kot »sodelavke ali po smislu kolegice. (Küng [1994] 2007, 156–58)

Na koncu Pisma Rimljanom v pozdravni adresi navaja 29 vidnih osebnosti, ki so zaslužne za oznanjanje evangelija, in v tem številu je 10 žensk. Med njimi sta posebej pomembni Fojba, »ki opravlja cerkveno službo v Kenhrehaj«, in pa Junija, zakaj »Andronik in Junija, moja rojaka in sojetnika«, sta »odlična apostola, ki sta bila že pred mano v Kristusu«. Druge tam navedene ženske so še: Pavlova »sodelavka Priska«, Marija, Trifajna in Trifoza, Persida, Julija, brez navedbe imena pa Rufova mati in Nerejeva sestra. Omemba Junije kot »apostola« pomeni, kot navaja Küng, da je pripadala »po številu omejenemu krogu tistih vodilnih misio-

narjev, ki jim je kot 'apostolom' pritikala izredna avtoriteta in h katerim je Pavel sam prišel šele kasneje«. Že omenjena Priska nastopa v pismih večkrat, kadar je omenjena z možem Akvilo, je ona na prvem mestu. »Za evangelij sta se borili Evdonija in Sintiha«, beremo v pismu Filipljanom. Omenjajo se preroški nastopi žensk z opozorilom, da morajo pri tem imeti pokrite lase (1 Kor 11,5). To opozorilo je prevzeto, pravi Küng, iz tedanjega judovstva.

A kmalu se začne spodrivanje žensk. »Nekaj desetletij kasneje«, pravi Küng, »potem v nekaterih tekstih ženskam povsem prepovedo *govoriti* v občini. Razvpite besede 'Ženska naj v cerkvi molči' so celo vmanipulirali v pismo Korinčanom (1 Kor 14,34–35), čeprav je Pavel tri poglavja prej izrecno potrdil pravico do preroškega govora.« To mesto je v obsežni protestantski nemški *Zgodovini krščanstva* (v prvem zvezku) avtor Fischer izrecno označil kot »redaktorjev dodatek«. Vrstici 1 Kor 14,34–35 sta v nekaterih rokopisih postavljeni na konec, za vrstico 40, kar tudi kaže na redaktorske roke. Pisma so bila ob najdbi, pravi Fischer, v slabem stanju in so jih skrbno prepisali, ob tem pa opravili redakcijo. Pisem Korinčanom je bilo prvotno očitno več, saj so v 1 Kor opazni sledovi nekega prejšnjega pisma. Redaktorska posega sta očitno še: »ekumenska naslovitev« (1 Kor 1,2) in pa pristavek v 1 Kor 1,12 »jaz pa Kristusov«. Ti redaktorski posegi kažejo na to, kako se je v času po Pavlu tudi med njegovimi učenci spremenila mentaliteta. V kasnejšem pismu, ki so ga pripisovali Pavlu, beremo celo: »Ženska naj se da poučiti tiho in z vso vdanostjo. Ne dovolim pa, da bi ženska poučevala, tudi ne, da bi gospodovala nad moškim. Tiho naj bo.« In še nadaljevanje (1 Tim 2,12–15). Küngovo že omenjeno zapažanje, da je Priska omenjena kot Pavlova sodelavka in vedno kot prva, njen mož Akvila pa kot drugi, je v očitnem nasprotju z naukom pisca tega Pavlu pripisovanega pisma.

Ta proces izrivanja žensk iz misionarstva in apostolata se je potem še nadaljeval in poglobljal. Iz Pavlove apostolke z imenom Junija je v latinski tradiciji nastal apostol Junias. Iz učenke apostolov Tekle iz Ikonija, ki je pridigala in krščevala (a se v Novem testamentu ne omenja), so naredili odmaknjeno asketinjo. Še huje se je godilo z Marijo Magdaleno: ta je iz »apostolke apostolov« postala velika grešnica, vlačuga, izenačili so jo z žensko, ki je Jezusu mazilila noge, in z drugimi ženskami, katerim naj bi

se odpuščali grehi. Salomo so iz evangelijev črtali, pozna jo samo Marko. Nastal je vtis, kakor da se Novi testament v celoti ujema s patriarhatom.

Miniti je morala dolga doba, da so se spet odprle oči za ženski apostolat. Že Martin Luther je zapisal, da sta oče in mati apostola svojim otrokom, saj »kdor drugega uči evangelij, ta je njegov apostol in škof« (Luther 2002, 151). Apostolat torej ni monopol enega spola, temveč sta zanj enako poklicana oba spola. Za slovensko reformacijo se je vedelo, da so si tudi ženske močno prizadevale za božjo besedo, omenjala se je vdova Kacijanar, ki je dala postaviti cerkev v Begunjah, in vdova Stabej, ki je učila vero v Kamniku. Odkritje novega izvoda *Cerkovne ordnunge* pa je prineslo še eno presenečenje: rokopisne popravke besedila, ki so moške oblike besed spreminjali v ženske oblike. Ta izvod tega pomembnega besedila je bil torej namenjen nam še neznani pridigarki evangelija.

Krščanske duhovnice so torej vrnitev h krščanstvu, kakršno je obstajalo pred prevlado patriarhata. Doslej so ga sprejele protestantske Cerkve, kako se bodo obnašale druge, pa je še, da rečemo tradicionalno, »v Božjih rokah«.

VIRI IN LITERATURA

- Ben-Chorin, Schalom. (1967) 1977. *Bruder Jesus. Der Nazarener in jüdischer Sicht* [Brat Jezus. Judovski pogled na Nazarenca]. München: Deutscher Taschenbuch-Verlag.
- Berger, Klaus in Christiane Nord, ur. (1999) 2015. *Zgodnjekrščanski spisi*. Celje: Mohorjeva.
- Küng, Hans. (1994) 2007. *Das Christentum. Wesen und Geschichte* [Krščanstvo. Bistvo in zgodovina]. München: Piper.
- Luther, Martin. 2002. *Tukaj stojim. Teološko politični spisi*. Ljubljana: Krtina.
- Moraldi, Luigi, ur. (1971) 1989. *Apocrifi del Nuovo Testamento: I piu antichi testi cristiani* [Novozavezni apokrifi: Najstarejši krščanski spisi]. Torino: UTET.
- Valvasor, Janez Vajkard. (1689) 2009–2013. Čast in slava vojvodine Kranjske 1–4. Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska.